

ЛІБАНОВА

Елла Марленівна –
академік НАН України,
академік-секретар Відділення
економіки НАН України

Академік НАН України
Олександр Іванович Амоша

НАДІЙНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОНАД УСЕ

До 80-річчя академіка НАН України О.І. Амоші

4 серпня 2017 р. виповнилося 80 років видатному вченому-економісту, організатору науки в галузі економіки та соціальної політики, заслуженому діячу науки і техніки України, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреату премій НАН України ім. О.Г. Шліхтера, М.І. Туган-Барановського, М.В. Птухи, відміннику освіти України, доктору економічних наук, професору, академіку НАН України Олександрові Івановичу Амоші.

Олександр Іванович Амоша народився у м. Горлівка Донецької області 4 серпня 1937 р. в робітничій сім'ї, в якій було п'ятеро дітей. Мрією батьків було дати дітям вищу освіту, і їхньому сину це вдалося — він закінчив Донецький політехнічний інститут. Ще в студентські роки у нього проявився хист до творчої роботи, але бажання здобути виробничу загартованість привело спочатку до вугільної шахти, де він і розпочав свій трудовий шлях. А потім амбіційні бажання молодої душі, прагнення до особистої самореалізації зумовили вибір на користь науки. У 1961 р. його запросили на роботу в Інститут гірничої справи ім. М.М. Федорова АН УРСР, який нещодавно було переведено з Києва до Донецька, але через подальше реформування системи Академії наук у 1963 р. Олександр Іванович продовжив свою наукову діяльність у Донецькому науково-дослідному вугільному інституті. Саме у цьому відомому своїми науково-практичними здобутками галузевому інституті він достроково закінчив аспірантуру і в 1966 р. захистив кандидатську дисертацію. Однак невгамовна душа жадала академічних наукових звершень, і ці прагнення не можна було реалізувати в галузевому інституті.

Високо цінуючи О.І. Амошу за його інноваційне мислення, його перший науковий керівник член-кореспондент АН УРСР Костянтин Іванович Татомир запропонував йому повернутися до роботи в системі Академії наук і запросив до Інституту економіки промисловості, підпорядкованого нещодавно створеному Донецькому науковому центру НАН України.

Інститут тоді очолював академік НАН України Олександр Миколайович Алімов, який був першим директором-організатором цієї установи, створеної на базі добре матеріально і кадрово забезпеченого Відділення економіко-промислових досліджень Донецького раднаргоспу (на відміну від інших інститутів наукового центру, що організовувалися практично з нуля). Відділення було передано в систему Академії наук УРСР як практичний внесок Донбасу у створений за ініціативи місцевої влади та за підтримки керівництва держави перший в Україні Донецький науковий центр. Взірцем для нього стало Сибірське відділення АН СРСР, відоме своїми фундаментальними дослідженнями прикладного характеру. До роботи в інститутах наукового центру були запрошені сотні науковців з інших регіонів країни, для їх проживання виділили понад 400 нових квартир. Вихованець Донбасу О.М. Алімов очолював Інститут з 1965 по 1973 р., до від'їзду в Київ на високу посаду голови Ради по вивченню продуктивних сил України при Президії АН УРСР. Разом із заступником директора академіком НАН України Валентином Карловичем Мамутовим О.М. Алімов провів непросту роботу з перетворення багатогалузевого науково-аналітичного підрозділу раднаргоспу на академічний інститут, здатний виконувати фундаментальні дослідження і забезпечувати вагому практичну віддачу економічної науки. Інститут став важливою складовою Донецького наукового центру (до того ж О.М. Алімов був незмінним заступником голови центру академіка АН УРСР Леоніда Михайловича Литвиненка), забезпечуючи ефективний зв'язок донецької академічної науки з владою і керівниками підприємств.

З того часу Олександр Іванович працює в Інституті економіки промисловості (ІЕП) НАН України вже 47 років, упевнено піднімаючись сходами наукового й кар'єрного зростання. Спочатку він був старшим науковим співробітником, а в 1976 р. очолив створений ним відділ економічних проблем охорони праці. Рішення про організацію в Інституті такого відділу було прийнято Президією АН УРСР за кілька

років до того на виконання спільного доручення президента АН СРСР М.В. Келдиша та президента АН УРСР Б.Є. Патона про розвиток науково-практичних досліджень в інститутах Академії наук України з метою підвищення безпеки праці шахтарів вугільних шахт, які звернулися з відкритим листом до науковців. Ці дослідження були комплексними і стали прикладом ефективної співпраці вчених різних спеціальностей не лише на благо шахтарів — людей тяжкої і шкідливої праці, а й на велику користь для промисловості та економіки України в цілому. Відділ економічних проблем охорони праці був унікальним, єдиним у системі Академії наук на території Радянського Союзу та на пострадянському просторі. Завдяки цьому Україна вирізнялася інноваційністю наукових результатів, спрямованих на економічне стимулювання досягнення соціальних цілей зі збереження життя та здоров'я працівників вугільного виробництва.

Для О.І. Амоші та його колег по відділу в цей період наукова істина була понад усе. Коли критерієм оцінки роботи науковця стає користь для суспільства, країни та промислового виробництва, а тим більше — безпека життя та здоров'я працівників, запобігання виробничим аваріям, тоді бажання плідно працювати і відчувати себе переможцем над реальними ризиками, небезпеками та загрозами на вугільних шахтах породжує особливе задоволення і приходить розуміння, що ти не даремно живеш і працюєш у науці.

Упродовж 5 років Олександр Іванович поєднував наукову роботу в Інституті з відповідальною посадою вченого секретаря Донецького наукового центру, потім протягом 10 років очолював громадські організації ІЕП НАН України. У 1983 р. він захистив докторську дисертацію.

Робота з людьми сприяла зміцненню управлінських рис Олександра Івановича: прагнення до справедливості, вміння дослухатися до проблем людей, запобігати конфліктам, стимулювати наукову активність колективу тощо. Тому в 1985 р. посада заступника директора Інституту з наукової роботи природно стала чер-

говою сходинкою у його особистому зростанні. Бути співорганізатором наукових досліджень в Інституті, який тоді очолював академік НАН України Микола Григорович Чумаченко, стало його почесною, відповідальною і вдячною справою. Роки роботи під керівництвом академіків О.М. Алімова і М.Г. Чумаченка виявилися для Олександра Івановича цікавим, корисним і натхненним періодом. Науковий та життєвий досвід, здобутий під час спільної роботи, дозволив сформуватися управлінському потенціалу керівника академічного інституту, піднятися на щабель науково-організаційної зрілості і згодом (у 1995 р.) очолити Інститут економіки промисловості НАН України.

На посаді директора О.І. Амоша продовжив славні традиції наукового пошуку, практичної реалізації інноваційного мислення та відданості науковому життю Інституту, закладені попередніми керівниками. Відчувати вимоги часу, йти з ним у ногу, задавати правильний вектор наукового процесу, враховувати специфічні особливості колективу, безперервно надихати його на пошук і реалізацію нових ідей, підвищувати ефективність наукових результатів, забезпечувати їх впровадження — все це характеризує О.І. Амошу як досвідченого керівника академічної установи. Водночас креативність і особисті риси характеру в поєднанні з демократичним стилем управління зумовили відповідне позитивне ставлення до нього співробітників Інституту — у колективі Олександра Івановича називають «народним директором». Підтвердженням визнання людських та управлінських якостей О.І. Амоші стало те, що трудовий колектив неодноразово в 1995–2017 рр. переобирав його директором. Завдяки його плідній праці, здатності до порозуміння, конструктивної взаємодії, створення сприятливого соціального клімату в Інституті та зважаючи на його особистий внесок у розвиток науки, в 1997 р. О.І. Амошу було обрано членом-кореспондентом НАН України, а у 2003 р. — академіком НАН України.

Високі академічні звання свідчать не лише про заслуги Олександра Івановича як науковця, а й про здобутки всього очолюваного ним

колективу. Розробки Інституту добре відомі в Україні та за її межами. Вони спрямовані на соціально-економічний і науково-технічний розвиток країни, промислових регіонів держави, на створення концептуальних засад сучасної модернізації промисловості, її підприємств, поліпшення умов життєдіяльності людей, розроблення відповідних наукових рекомендацій для центральних органів влади, а також для виробничого, галузевого і регіонального рівнів управління в державі.

Головним завданням науково-дослідної роботи Інституту завжди було сприяння ефективному соціально-економічному розвитку промисловості та економіки України загалом. Крім виконання досліджень бюджетної тематики, в яких О.І. Амоша був керівником багатьох фундаментальних тем, він неодноразово очолював і був відповідальним виконавцем важливих госпдогвірних науково-дослідних робіт. Поряд зі значною кількістю монографій та наукових статей, результатами цих досліджень стали програми науково-технічного та промислового розвитку, довгострокові і середньострокові стратегії і галузеві концепції, наукові доповіді, прогностичні оцінки розвитку провідних галузей промисловості, регіонального розвитку. Були підготовлені і направлені до Верховної Ради України проекти законів України, пропозиції до чинного законодавства стосовно Господарського та Податкового кодексів, Законів України «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про основи національної безпеки», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» тощо. Ці та багато інших результатів наукових досліджень колективу Інституту є конкретним прикладом і підтвердженням активної конструктивної участі Національної академії наук України у проведенні особливо важливих для економіки та соціальної політики держави перспективних міждисциплінарних досліджень, використання механізмів реалізації заходів з виходу з кризових ситуацій.

Внесок О.І. Амоші у спільну скарбничку наукових результатів Інституту відзначено ви-

сокими званнями та нагородами. Він заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки, премій НАН України ім. О.Г. Шліхтера, М.І. Туган-Барановського, М.В. Птухи, відмінник освіти України. За вагомі наукові результати його нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня, Почесною грамотою Верховної Ради України, неодноразово почесними грамотами Президії НАН України, Донецької обласної ради, Донецької обласної державної адміністрації, Донецької, Макіївської та інших міських та районних рад. Його роботу оцінено подяками і грамотами, нагрудними знаками Міністерства фінансів України, Мінпаливенерго та Мінвуглепрому України, Мінекоресурсів, Служби безпеки, Держтурадміністрації України та ін. О.І. Амошу неодноразово обирали головою або членом авторитетних академічних асоціацій і клубів, редакційних колегій наукових видань. З 2010 р. він є президентом ГО «Академія економічних наук України».

Свою наукову діяльність Олександр Іванович вдало поєднує з діяльністю з підготовки кадрів. Тривалий час він очолював кафедри у Донецькому національному університеті, Донецькому національному технічному університеті, Донбаській національній академії будівництва та архітектури. Зараз О.І. Амоша — директор Навчально-наукового інституту економіки промислового розвитку НАН та МОН України при Національному гірничому університеті та ІЕП НАН України. Під його керівництвом підготовлено численну плеяду докторів та кандидатів наук.

Останні події на Сході України зумовили серйозні зміни у житті та науковій діяльності Інституту. Ці роки стали найтяжчим випробуванням для всього колективу ІЕП НАН України. Власність установи та робочі місця було втрачено. Завдяки ініціативі керівництва НАН України та активності О.І. Амоші і сам Інститут, і його співробітники змогли переселитися з Донецька. Залишивши домівки в зоні конфлікту, більшість співробітників ІЕП НАН України переїхали до Києва, а два сектори Інституту було переведено до Дніпра і Краматорська.

На новому місці знадобилися значні зусилля для налагодження наукової роботи та забезпечення проживання працівників Інституту. Проте за дієвої допомоги Президії НАН України, керівництва Відділення економіки та Відділення механіки НАН України, завдяки плідній співпраці з колегами вдалося вирішити питання із забезпеченням робочими приміщеннями в Києві. Спочатку ІЕП НАН України розмістився в Інституті економіки та прогнозування НАН України, а потім, з 2015 р. — в Інституті механіки ім. С.П. Тимошенка НАН України. Бажання допомогти ще недавно головному на Сході України економічному інституту, наукова солідарність, підтримка і дружні стосунки відіграли велику роль у наданні народним депутатом України, доктором технічних наук, професором Юхимом Леонідовичем Звягільським фінансової допомоги для капітального ремонту приміщень, придбання меблів і обладнання в корпусі на вул. Желябова, 2, де зараз розміщується Інститут. У результаті вдалося зберегти основний працездатний кадровий склад Інституту як активний структурний підрозділ Відділення економіки НАН України, а міста Дніпро і Краматорськ мають тепер, хоч поки що й невеликі, академічні економічні підрозділи, які розмістилися в робочих приміщеннях, розташованих у Придніпровському науковому центрі та Донецькому науковому центрі НАН та МОН України.

Багато життєвих сил, енергії, інтелектуального потенціалу знадобилося О.І. Амоші та співробітникам Інституту для розв'язання наукових і побутових проблем, пов'язаних зі збройним конфліктом на Донбасі та його наслідками. Крім планової традиційної наукової тематики з економіки промисловості, О.І. Амоша разом з провідними вченими очолив наукові дослідження, присвячені відновленню та розбудові мирного життя у східних регіонах України. І тут Олександр Іванович проявив себе як справжній патріот рідного краю. За його ініціативою було розпочато цикл робіт з відновлення інфраструктури, відбудови на новій технологічній основі основних галузей виробничої сфери Донба-

су. Монографія співробітників ІЕП НАН України «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху», у який здійснено аналіз проблем соціально-економічного розвитку Донбасу, причин і наслідків воєнного конфлікту, масштабів вимушеного переселення мешканців Донецької та Луганської областей, визначено довгострокові завдання щодо вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб, цього року здобула диплом переможця щорічного Конкурсу на краще наукове видання НАН України суспільно-гуманітарного напрямку.

Мабуть, не було б цих та багатьох інших значних наукових успіхів колективу Інституту,

якби доля так щедро не обдарувала його директора О.І. Амошу притаманною йому людяністю, толерантністю, скромністю, вимогливістю і одночасно розумінням ситуації, доброзичливим ставленням до людей, з якими він працює і спілкується. Його життєва мудрість і талант управлінця стали запорукою для реалізації гасла переселенців – науковців Інституту: *від подолання перешкод до стратегії успіху*.

Побажаємо ж ювіляру на цьому шляху якомога сприятливіших умов для збереження Інституту та його творчого колективу. Хай щастить йому в наукових пошуках і реалізації наукових здобутків задля розвитку та процвітання України.